

การนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับในต่างประเทศ

3.1 แนวคิดและวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางแพ่ง

ความต้องการพื้นฐานโดยธรรมชาติของมนุษย์ ก็คือ ความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก เพราะการแยกกันอยู่โดยลำพังคนเดียวย่อมไม่อาจป้องกันชีวิตของตนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายได้ เมื่อมนุษย์รวมกันเป็นสมาชิกของหมู่คณะแล้ว ย่อมมีการช่วยเหลือพึ่งพากัน มีการสร้างกฎเกณฑ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข หากผู้ใดฝ่าฝืนปฏิบัติตนให้เป็นที่เสียหายแก่บุคคลอื่น หรือ หมู่คณะ ก็จะถูกตั้งข้อรังเกียจ หรือ อาจถูกลงโทษจากสังคม หรือจากหมู่คณะ เมื่อถูกลงโทษ คนอื่นในสังคมก็จะเกิดความเกรงกลัวและมองดูว่า ถ้าตนกระทำความผิดเช่นนั้นบ้าง ก็จะถูกลงโทษเช่นเดียวกัน จึงยอมปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับของส่วนรวม ดังนั้น มาตรการลงโทษจึงจะต้องรุนแรง น่าหวาดกลัว ซึ่งต่อมากลายเป็นการลงโทษทางอาญาซึ่งมักจะเป็นการลงโทษต่อชีวิต ร่างกาย และเสรีภาพเป็นส่วนใหญ่

ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ สภาพของสังคมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปอย่างรวดเร็ว สังคมเกษตรกรรมในอดีตได้แปรเปลี่ยนไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม สังคมธุรกิจการค้า และก้าวเข้าสู่ยุคของเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้รูปแบบของการกระทำความผิดในสังคมเปลี่ยนแปลงไป การกระทำความผิดซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยในการดำรงชีพ กระทำโดยใช้กำลังรุนแรง ไม่ซับซ้อนและกระทำโดยปัจเจกชนดังเช่นปรากฏให้เห็นในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นการกระทำความผิดในลักษณะฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ข้อบังคับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในทางธุรกิจ การค้า อาชญากรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นในสังคมอย่างหลากหลาย เช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมทางการค้าการพาณิชย์ อาชญากรรมทางการเงิน อาชญากรรมห้างหุ้นส่วนบริษัท และอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ อาชญากรรมเหล่านี้มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้กระทำความผิด ความซับซ้อนในการประกอบอาชญากรรม และการหลงเหลือหลักฐานในการพิสูจน์ความผิด ซึ่งอาชญากรรมเหล่านี้สร้างความเสียหายแก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอย่างมาก ดังนั้นโทษทางอาญาในอดีตจึงไม่เหมาะสมกับการกระทำความผิดเหล่านี้

อาชญากรรมทางเศรษฐกิจเป็นการกระทำความผิดอาญา โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ ผู้กระทำได้ใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญที่ตนมีอยู่มาเป็นส่วนสำคัญในการกระทำความผิดนั้น หรือเป็นการกระทำความผิดต่อกฎหมายหรือจำพวกของความผิดต่อกฎหมายซึ่งไม่ใช่กำลัง แต่ใช้การปกปิด หลอกลวง ข้อฉล เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราหรือทรัพย์สิน¹ ความผิดซึ่งเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีลักษณะเด่นที่สำคัญรวมกันคือ เป็นการรวมตัวกันประกอบอาชญากรรมโดยอาจมีการจัดตั้งเป็นองค์กรแนชดหรือเป็นการรวมกลุ่มเป็นครั้งคราว (Organized crime) และเป็นอาชญากรรมที่กระทำโดยบุคคลที่เป็นที่เชื่อถือในสังคมโดยใช้โอกาสในวิชาชีพของตน หรือใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญพิเศษของตนที่มีอยู่เหนือบุคคลอื่นไปกระทำการ เพื่อแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การกระทำความผิดในลักษณะดังกล่าวจึงมักกระทำโดยบุคคลที่มีความรู้เฉพาะด้านและมีการกระทำที่สลับซับซ้อน จนปรากฏโดยทั่วไปว่ามาตรการปกติไม่สามารถหยุดยั้งความผิดเหล่านี้ได้²

ในความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ กำหนดให้มีวิธีการป้องกันปรามเป็นโทษทางอาญา เนื่องจากแต่เดิมมีแนวคิดว่าจะต้องใช้วิธีการบังคับที่รุนแรงเพื่อให้เกิดความเกรงกลัว เนื่องจากเป็นความผิดที่ก่อให้เกิดผลกระทบกับคนจำนวนมาก แต่ในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งจะต้องมีการพิสูจน์องค์ประกอบความผิดทุกองค์ประกอบและต้องพิสูจน์พยานหลักฐานให้ฟังได้จนปราศจากความสงสัยอันสมควร (beyond reasonable doubt) ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงจึงจะลงโทษจำเลยได้ มิใช่จะยอมรับบังคับตามพยานหลักฐานที่มีเหตุผลมากกว่า (preponderance of evidence) อย่างคดีแพ่งเท่านั้น ดังนั้น จึงเกิดหลักในคดีอาญาว่า ผู้ถูกฟ้องเป็นจำเลยจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence) จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้ทำผิด และในกรณีสงสัยจะต้องยกประโยชน์ให้แก่จำเลย (in dubio pro reo) เพราะการปล่อยผู้ทำผิดเนื่องจากพิสูจน์ได้ไม่แน่ชัดนั้นดีกว่าจะลงโทษผู้บริสุทธิ์³

¹ วีระพงษ์ บุญโญภาส, อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2540) น. 55.

² ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, “โทษอาญาทางเศรษฐกิจ,” เอกสารในการสัมมนาเรื่อง อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : แนวความคิดและแนวทางการจัดการศึกษา เสนอที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 27 พฤษภาคม 2536. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³ เพิ่งอ้าง.

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้กฎหมายเกี่ยวกับความผิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจโดยกระบวนการทางอาญา มีอุปสรรคในการบังคับใช้อย่างมาก เนื่องจากมาตรฐานการพิสูจน์ความผิดอาญาที่เคร่งครัดดังได้กล่าวมาแล้ว ไม่อาจกระทำได้ง่ายกับคดีที่มีลักษณะเป็นองค์กร และผู้กระทำความผิดมีความรู้ความเชี่ยวชาญในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเป็นอย่างดี จึงก่อให้เกิดความยากลำบากแก่โจทก์ในการนำเสนอพยานหลักฐานให้ได้ตามมาตรการของวิธีพิจารณาคดีอาญา การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะนี้มีประสิทธิภาพต่ำ และกลับเป็นช่องทางให้ผู้มีเจตนาร้ายกระทำความผิดโดยไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมาย

สำหรับกรณีการฟ้องร้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องละเมิด ซึ่งเป็นการดำเนินการทางแพ่งนั้น แม้ผู้เสียหายอาจใช้สิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และแม้ว่าการฟ้องคดีแพ่งจะใช้มาตรฐานการพิสูจน์เพียงแค่การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน (Preponderance of evidence) ก็ตาม แต่อุปสรรคที่สำคัญมาจากความยากที่ผู้เสียหายซึ่งเป็นเอกชนด้วยกันจะได้มาซึ่งพยานหลักฐานหรือเข้าถึงพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อประกอบการดำเนินคดีกับผู้ต้องสงสัย ประกอบกับการฟ้องคดีมีค่าใช้จ่าย และต้องใช้เวลาในการดำเนินคดี ซึ่งในกรณีที่ความเสียหายต่ำมาก ก็อาจไม่คุ้มค่าที่จะฟ้องร้อง อีกทั้งการคำนวณค่าเสียหายก็ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการกระทำความผิดนั้นกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายรายย่อยแต่ละรายคำนวณได้ไม่มาก ด้วยความยุ่งยากและความไม่คุ้มค่าในการดำเนินการจึงเป็นเหตุให้ไม่ค่อยปรากฏกรณีที่ผู้เสียหายรายย่อยฟ้องร้องต่อผู้กระทำความผิดเป็นคดีแพ่งเอง

ข้อที่น่าพิจารณาอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการฟ้องคดีแพ่งโดยเอกชน ก็คือการดำเนินคดีดังกล่าวมิได้มีผลด้านป้องปรามอย่างแท้จริง เนื่องจากเอกชนสามารถเรียกให้ผู้กระทำผิดชดใช้ได้เฉพาะค่าเสียหาย (ซึ่งอาจบวกดอกเบี้ย) เท่านั้น เงินจำนวนดังกล่าวจึงมีลักษณะเพียงการคืนส่วนที่ผู้กระทำความผิดได้ไป เนื่องจากการเอาเปรียบผู้เสียหายซึ่งเป็นส่วนที่ผู้กระทำผิดไม่สมควรได้อยู่แล้ว ลักษณะดังกล่าวจึงไม่สามารถส่งผลในเชิงลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวไม่กระทำความผิดซ้ำอีก หรือเป็นตัวอย่างมิให้ผู้อื่นกระทำความผิดในลักษณะเดียวกัน

ด้วยปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวซึ่งมีเพียงการฟ้องคดีอาญาและการฟ้องละเมิดเรียกค่าเสียหายมีช่องว่างอยู่มาก จึงมีนักวิชาการในประเทศต่างๆ ริเริ่มหาวิธีการบังคับใช้กฎหมายรูปแบบใหม่ เพื่อประสงค์จะเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นั่นคือการบังคับใช้กฎหมายโดยการใช้มาตรการลงโทษทางแพ่ง (civil penalty) ซึ่งมาตรการนี้จะเป็มาตรการอุด

ช่องว่างระหว่างการดำเนินการทั้งสองทางดังกล่าว เป็นช่องทางเพิ่มในการดำเนินการกับผู้กระทำผิด โดยประเทศจำนวนมาก อาทิเช่น ประเทศออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้นำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาประยุกต์ใช้ในลักษณะเพื่อเพิ่มทางเลือกของรัฐให้สามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในขณะที่กฎหมายอาญามีบทลงโทษที่รุนแรงและนำมาใช้บังคับบ่อยครั้ง การลงโทษทางแพ่งก็ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางและบ่อยครั้งมากขึ้นเช่นกัน ในบางกรณีบทลงโทษทางแพ่งได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่มีความรุนแรงมากกว่าโทษทางอาญาที่ถูกกำหนดไว้ในลักษณะความผิดทำนองเดียวกัน การลงโทษทางแพ่งจึงได้ถูกนำมาบังคับใช้อย่างมีนัยสำคัญและแทนที่ในบางส่วนของโทษทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่เกี่ยวข้องอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและการป้องกันปรามยาเสพติด ทั้งนี้ เนื่องจากการลงโทษทางแพ่งเป็นการลงโทษที่ได้ผลดี และเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะลงโทษผู้กระทำผิดได้มากขึ้น เนื่องมาจากการไม่บังคับให้ดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับการขอให้ลงโทษทางแพ่ง ซึ่งจะมีมาตรฐานการพิสูจน์ที่ต่ำลงและกระบวนการพิจารณาในการดำเนินคดีแพ่งมีความเข้มงวดน้อยกว่าเมื่อเทียบกับคดีอาญา ทั้งประหยัดและได้ผลกว่าการกำหนดโทษทางอาญาด้วย

จะเห็นได้ว่า สังคมต้องการมาตรการบังคับจากทั้งทางแพ่งและทางอาญาเพื่อเข้ามาควบคุมการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ในหลายประเทศจึงมีการพัฒนากลไกในการบังคับใช้กฎหมายในความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเพิ่มมาตรการบังคับใช้ให้มีความหลากหลายมากขึ้น มาตรการลงโทษทางแพ่งก็เป็นมาตรการหนึ่งที่จะเป็นกลไกสำคัญในการป้องปรามการกระทำความผิดได้ ซึ่งจะนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้ควบคู่ไปกับโทษทางอาญาได้ โดยรัฐอาจพิจารณาเลือกดำเนินการทางแพ่งหรืออาญากับผู้กระทำความผิดได้ อันจะช่วยให้การดำเนินการเอาผิดกับผู้กระทำความผิดมีความยืดหยุ่นมากขึ้น และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

อย่างไรก็ดี การนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับ ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ โดยนักวิชาการที่สนับสนุนการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับ เห็นว่าคดีความผิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจบางประเภท การพิสูจน์จนสิ้นสงสัยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ อีกทั้งความเสียหายคดีลักษณะนี้ก็มักเป็นความเสียหายที่เป็นตัวเงิน และสามารถคำนวณได้ การฟ้องร้องเพื่อดำเนินคดีแพ่งจึงน่าจะเหมาะสมกว่า ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับ อาจเห็นว่าการดำเนินคดีแพ่งไม่ควรจะมีลักษณะในเชิงลงโทษ อีกทั้งตั้งคำถามว่าเงินหรือผลประโยชน์ที่รับมาได้นั้น ควรจะนำเข้าสู่รัฐหรือเป็นของหน่วยงานของรัฐ ผู้ดำเนินการฟ้องร้องนั้นหรือไม่

3.2 ที่มาของการลงโทษทางแพ่ง

ต้นแบบของการนำมาตราการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับคือประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงแรกของการนำมาตรานี้มาใช้ ทั้งผู้พิพากษาและนักวิชาการต่างๆ ยังมีความคิดขัดแย้งกันอยู่บ้าง ทั้งนี้ เนื่องจากในขณะที่พวกเขาพยายามอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา แต่ในความเป็นจริงมาตรการที่นำมาใช้บังคับบางอย่างกลับมีลักษณะที่ไม่อาจแบ่งแยกกันได้อย่างชัดเจนระหว่างมาตรการทางแพ่งและทางอาญา เช่นการเรียกค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีละเมิดก็มีการนำมาใช้บังคับอยู่ แต่ในทางทฤษฎีที่ยึดกันมาแต่เดิมนั้นก็จำแนกมาตรการบังคับใช้กฎหมายไว้เป็นเพียงมาตรการทางแพ่งและทางอาญานั้น แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว มาตรการบังคับทางกฎหมายได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในเรื่องบทนิยามวัตถุประสงค์ การชดเชยความเสียหาย ตลอดจนกระบวนการพิจารณาความ⁴

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มกำหนดเกี่ยวกับมาตรการลงโทษทางแพ่งในกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลภายในในการซื้อขายหลักทรัพย์ ค.ศ. 1984 (The Insider Trading Sanction Act of 1984) (“ITSA”) ซึ่งเรียกว่าการลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) เช่นการขอให้ศาลสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าปรับเป็นจำนวนเงิน 3 เท่าของผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยเงินค่าปรับดังกล่าวจะต้องส่งให้แก่รัฐ และที่สำคัญคือได้กำหนดการพิจารณาในคดีความผิดที่จะกำหนดบทลงโทษดังกล่าวให้ใช้มาตรฐานการพิสูจน์แบบชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างคดีแพ่ง (prove by a preponderance of the evidence that the defendant committed the violation) คือฝ่ายใดแสดงพยานหลักฐานให้ศาลเชื่อว่ามีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะเป็นฝ่ายชนะคดี⁵

อย่างไรก็ดี ยังมีประเด็นที่น่าพิจารณาว่าการลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) ดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นโทษทางแพ่งหรือโทษทางอาญา เพราะในสมัยที่ร่างบทบัญญัติ ITSA สถานิติบัญญัติของสหรัฐอเมริกาในสมัยนั้นไม่ได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างโทษทางแพ่งและโทษทางอาญาที่กำหนดไว้ใน ITSA ศาลของสหรัฐอเมริกาจึงต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางเหตุผลและตรรกเพื่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องนี้ โดยเฉพาะข้อสงสัยเกี่ยวกับ

⁴ Kenneth Mann, “Punitive civil sanctions : The middleground between criminal and civil law,” <<http://www.web2westlaw.com>>, 1992, p.5.

⁵ *Ibid.*

หลัก “จำเลยในคดีอาญาไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษถึงสองครั้งในความผิดครั้งเดียว” หรือ Double Jeopardy ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 5 ของประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากการลงโทษทางการเงินดังกล่าวมีลักษณะธรรมชาติที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งกับโทษปรับในคดีอาญา โดยเฉพาะในส่วนที่กำหนดให้เงินที่ได้รับจากการลงโทษทางการเงินจะต้องส่งให้แก่รัฐ โดยไม่สามารถจะนำไปชดใช้คืนให้แก่ผู้เสียหายตามลักษณะของการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งแต่อย่างใด เงินดังกล่าวจึงมีลักษณะทำนองเดียวกับเงินค่าปรับในคดีอาญา เพียงแต่ใช้กระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งในการพิจารณาคดีเท่านั้นเอง ดังนั้น ในสาระของโทษจึงมีลักษณะเป็นการลงโทษทางอาญาต่อผู้กระทำความผิดนั่นเอง โดยในประเด็นดังกล่าว ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาได้มีการวางหลักไว้ในคดีระหว่าง United States v. Halper ในปี ค.ศ. 1997 ซึ่งจำเลยในคดีนี้กระทำความผิดฐานยื่นหลักฐานอันเป็นเท็จในการเบิกค่ารักษาพยาบาล อันเป็นความผิดตาม The False Claims Act ซึ่งถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุก 2 ปี และชำระค่าปรับทางอาญา 5,000 เหรียญสหรัฐ⁶ และยังต้องชำระค่าปรับทางแพ่งอีก 130,000 เหรียญสหรัฐ⁶ ซึ่งศาลสูงสุดของสหรัฐ⁶ ได้ให้เหตุผลว่า หลัก “จำเลยในคดีอาญาไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษถึงสองครั้งในความผิดครั้งเดียว” ดังที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 5 ใช้บังคับเฉพาะการลงโทษจำเลยในคดีอาญาเท่านั้น ไม่ได้รวมถึงการลงโทษทางแพ่งด้วย⁶

ในประเทศออสเตรเลีย มาตรการลงโทษทางแพ่งเริ่มนำมาใช้ในกฎหมายว่าด้วยศุลกากร (Customs Act) ที่ประกาศใช้เมื่อปี 1901 และนำมาใช้ใน Trade Practices Act ในปี 1974 ต่อมาในปี 1993 มาตรการลงโทษทางแพ่งก็ได้ถูกนำมาใช้ในกฎหมายบริษัท (Corporate Law) และได้นำมาใช้ใน Financial Service Reform Act ในปี 2001 โดยเหตุผลในการนำเอามาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้ Customs Act เพราะประสบปัญหาในการไม่สามารถพิสูจน์คดีอาญาเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจที่ซับซ้อนให้ลูกขุนเชื่อจนปราศจากข้อสงสัยอันสมควร จึงไม่สามารถบังคับโทษกับผู้กระทำความผิดได้ และเห็นว่าการฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวเท่ากับการไม่จ่ายหนี้เงินให้กับหลวงอย่างถูกต้อง จึงควรถูกปรับ ส่วนเหตุผลในการนำเอามาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้ใน Trade Practice Act นั้น เนื่องจากการกระทำที่มีขอบทางธุรกิจ ไม่ใช่อาชญากรรมโดยแท้ แต่เป็นความผิดอาญาเพียงเพราะกฎหมายบัญญัติไว้ จึงตัดเอาลักษณะของ

⁶ คดีระหว่าง United States v. Halper ในปี 1997

ความผิดอาญาออกไป ให้เป็นกระบวนการดำเนินคดีทางแพ่งเสีย แต่ให้มีโทษปรับที่สูงพอ อันจะมีผลในการปราบปรามการกระทำที่มีขอบได้อยู่⁷

การนำเอามาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้ใน Corporation Act เกิดจากข้อเสนอแนะของคณะกรรมการแห่งวุฒิสภาว่าด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญ เมื่อปี ค.ศ. 1989 ซึ่งเห็นว่าฐานความผิดอาญาเกี่ยวกับหน้าที่ของกรรมการบริษัทตามกฎหมายเดิมที่มีอยู่ ขาดความศักดิ์สิทธิ์ เพราะองค์ประกอบความรับผิดมีเนื้อหาไม่ชัดเจน และมีเนื้อหาในทำนองตั้งวัตถุประสงค์ของการกระทำที่ฟังปรารถนาเอาไว้อย่างสวຍเหตุ แต่มีโทษปรับต่ำ ดังนั้น จึงแนะนำว่าผู้บังคับใช้กฎหมายควรมีทางเลือกในการจัดการกับปัญหาหลากหลายลักษณะ ด้วยมาตรการที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของการกระทำที่มีขอบแต่ละอย่าง และได้ลำดับความเข้มข้นของมาตรการตอบโต้ตามความร้ายแรงของการกระทำตามแนวคิด enforcement pyramid ของนักวิชาการออสเตรเลีย Ian Ayres และ John Braithwaite และควรนำความรับผิดทางอาญามาใช้กับการกระทำที่เป็นความผิดและมีความชั่วร้ายอย่างรุนแรงอันเป็นอาชญากรรมที่แท้จริงเท่านั้น อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการไม่ใช่การตัดเอาฐานความผิดทางอาญาออกไปแล้วเอาโทษทางอาญามาแทน แต่ให้รักษฐานความผิดทางอาญาสำหรับการกระทำที่ร้ายแรงเอาไว้ และเอาโทษทางแพ่งเข้ามาเสริม โดยรัฐสามารถเลือกได้ว่าจะใช้มาตรการแบบใดมาจัดการกับปัญหาในแต่ละกรณี

ทั้งนี้ Australian Law Reform Commission สรุปว่าความรับผิดที่เป็นมาตรการลงโทษทางแพ่ง อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) โทษทางแพ่งที่มาเสริมหรือแทนความรับผิดทางอาญาในกฎหมายบางเรื่อง โดยไม่มีองค์ประกอบภายในเกี่ยวกับความรู้หรือเจตนาของผู้กระทำ ดังที่มีอยู่ใน Corporation Act (2) โทษทางแพ่งในกฎหมายที่ยึดระบบโทษทางแพ่งเพียงอย่างเดียว เนื่องจากเห็นว่าการกระทำที่มีขอบตามกฎหมายนั้นไม่ใช่อาชญากรรม ดังที่ปรากฏใน Trade Practice Act และ (3) โทษทางแพ่งกึ่งอาญาตาม Customs Act⁸

เนื่องจากมาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นมาตรการใหม่ที่ประเทศออสเตรเลียนำมาใช้บังคับ The Australian Securities and Investments Commission ("ASIC") ในบทบาทของ

⁷ Australain Law Reform Commission Discussion Paper 95, "Federal Civil and Administrative Penalties in Australia," October 2002, archived at <<http://austlii.edu.au/au/other/alrc/publications/reports/95/>>, p. 11.

⁸ *Ibid*, p. 76.

หน่วยงานกำกับดูแลกฎหมายบริษัท (Corporate Law) จึงได้พยายามทำให้ประชาชนได้รู้จักมาตรการทางแพ่ง โดยมีการเผยแพร่ข้อมูลและจัดอบรมสัมมนาแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะพิเศษของบทลงโทษทางแพ่ง ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการแก้ไขกฎหมายโดยเพิ่มเติมมาตรการลงโทษทางแพ่งดังกล่าวก็เพื่อให้เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย และเป็นการให้อำนาจแก่องค์กรกำกับดูแลในการออกคำสั่งในเชิงลงโทษต่อบุคคลผู้ละเมิดบทบัญญัติของกฎหมาย โดยไม่ได้ปฏิบัติตามกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาตามปกติ อีกทั้งกฎแห่งการรับฟังพยานหลักฐานและวิธีพิจารณาที่นำมาใช้เพื่อกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งก็ล้วนเป็นกระบวนการทางแพ่งไม่ใช่ทางอาญา แม้ว่ามาตรการลงโทษทางแพ่งจะมีลักษณะทำนองเดียวกับมาตรการลงโทษทางอาญา แต่คำอธิบายเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งไม่เคยถูกนับรวมเป็นการตัดสินคดีอาญาและโทษกักขังหรือจำคุกก็มิได้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรการลงโทษทางแพ่งแต่อย่างใด

ประเทศสิงคโปร์ได้เริ่มนำเอามาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้กับกรณีการซื้อขายหลักทรัพย์โดยใช้ข้อมูลวงใน (Insider Trading) ในปี 2000 และประสบความสำเร็จอย่างมาก จึงได้ขยายมาใช้กับกรณีการกระทำอันไม่เป็นธรรมในการซื้อขายหลักทรัพย์ ทั้งหมดในปี 2001 ใน Securities and Future Act 2001 โดย Monetary Authority of Singapore (MAS) จะเป็นผู้ตรวจสอบรวบรวมหลักฐานและฟ้องเพื่อบังคับใช้มาตรการลงโทษทางแพ่ง ต่อศาลแพ่ง ส่วนการตรวจสอบและดำเนินคดีอาญาจะเป็นหน้าที่ของ Criminal Affairs Division (CAD) นอกจากนี้ ผู้เสียหายจากการกระทำความผิดก็มีสิทธิได้รับการชดเชยค่าเสียหาย โดยการยื่นหลักฐานต่อ MAS เพื่อรับค่าเสียหายที่ MAS เรียกคืนจากผู้กระทำผิดด้วย

บทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการลงโทษทางแพ่งมีความแตกต่างจากแนวความคิดในการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญาโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ บทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการบังคับทางแพ่งยังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในบรรดานักวิชาการเกี่ยวกับกฎหมาย เนื่องจากการกำหนดให้วิธีพิจารณาและมาตรฐานการพิสูจน์ที่ใช้ในการพิจารณาเพื่อกำหนดมาตรการบังคับที่มีลักษณะเป็นการลงโทษดังกล่าวเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาทางแพ่ง

3.3 ความหมายของการลงโทษทางแพ่ง

การลงโทษทางแพ่ง หรือ Civil Penalty เป็นมาตรการทางเลือกในบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งมีลักษณะผสมระหว่างกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง⁹ กล่าวคือ จะมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดเช่นเดียวกับโทษทางอาญา คือมีลักษณะเป็นผลร้ายซึ่งผู้กระทำความผิดได้รับตอบแทนเนื่องจากฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งการตอบแทนนี้มีลักษณะเป็นการตำหนิผู้กระทำความผิด แต่ใช้วิธีพิจารณาความแพ่งในการพิจารณาคดีเพื่อกำหนดโทษดังกล่าว ซึ่งการกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งดังกล่าวมีแนวคิดพื้นฐานในการป้องกันหรือลงโทษสำหรับการกระทำที่เป็นอันตรายต่อสังคมหรือส่วนรวม เหมือนกับการกำหนดความผิดที่มีโทษทางอาญาทั่วไป โดยอาจจะกำหนดให้ใช้มาตรการลงโทษทางแพ่งเพียงอย่างเดียว หรือจะกำหนดให้มีโทษทางอาญาด้วยก็ได้ แต่หากเป็นการกระทำความผิดที่ขัดต่อศีลธรรมด้วย ก็ยังคงคงโทษทางอาญาไว้แต่อาจนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาเป็นมาตรการเสริมได้

การลงโทษทางแพ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ การใช้วิธีพิจารณาความแพ่งในการพิจารณาคดีเพื่อกำหนดโทษ กล่าวคือ จะใช้วิธีพิจารณาและมาตรฐานการพิสูจน์อย่างคดีแพ่ง แต่กรณีที่ดำเนินการมีความแตกต่างกับการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไป โดยโจทย์ที่ฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในคดีแพ่งคือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลย ในขณะที่ผู้เสนอคดีเพื่อขอให้ศาลกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของการลงโทษทางแพ่ง ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโทษโดยหน่วยงานทางบริหารหรือศาล คือในกรณีการลงโทษทางการเงิน เงินที่ได้ต้องส่งให้รัฐ มิได้นำไปชดใช้แก่ผู้เสียหาย จึงเห็นได้ชัดเจนว่าการลงโทษปรับทางแพ่งไม่ใช่การชดใช้ค่าเสียหายต่อผู้เสียหายดังเช่นในคดีเรียกชดใช้ค่าเสียหายทางแพ่งทั่วไป¹⁰

มาตรการลงโทษทางแพ่งมีความแตกต่างและแยกออกจากการเยียวยาความเสียหายทางแพ่ง(civil remedies) อย่างชัดเจน เพราะการลงโทษทางแพ่งโดยเฉพาะกรณีการลงโทษทางการเงิน โทษที่กำหนดไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง(non-compensatory)¹¹

⁹ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 1799.

¹⁰ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 11.

¹¹ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 1815.

คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย (Australian Law Reform Commission) ได้ให้หลักการที่สำคัญเกี่ยวกับการลงโทษทางแพ่งไว้ว่า มาตรการลงโทษทางแพ่งไม่ควรจะมีโทษจำคุกรวมอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโดยตรงหรือกำหนดให้เป็นมาตรการบังคับในกรณีที่ไปปฏิบัติตามมาตรการลงโทษทางแพ่งก็ตาม เพราะการกำหนดโทษจำคุกเป็นการกระทบต่อเสรีภาพในร่างกายของบุคคล ควรจะต้องให้เป็นอำนาจของศาลและใช้กระบวนการวิธีพิจารณาทางอาญาเท่านั้น¹²

การลงโทษทางแพ่ง มีมาตรการที่สำคัญคือการลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) ซึ่งมีลักษณะทำนองเดียวกับการลงโทษปรับทางอาญา คือศาลอาจจะกำหนดโทษทางการเงินเมื่อมีข้อโต้แย้งที่เป็นปฏิปักษ์กับจำเลยและโทษที่กำหนดก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับความเสียหายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม การลงโทษทางการเงินตามมาตรการลงโทษทางแพ่งจะใช้วิธีพิจารณาความแพ่งในการกำหนดโทษ ซึ่งใช้หลักการซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานเป็นมาตรฐานการพิสูจน์ กล่าวคือโจทก์จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าพยานหลักฐานของโจทก์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่าพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลย

มาตรการลงโทษทางแพ่งอย่างอื่นนอกจากการลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) ยกตัวอย่างเช่น คำสั่งให้บุคคลงดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามช่วงเวลาที่กำหนด (injunctions), คำสั่งห้ามดำเนินกร(banning orders), การยึดใบอนุญาต(licence revocations) คำสั่งศาลให้ชดใช้ค่าเสียหาย(orders for reparation and compensation)¹³

ในประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรการลงโทษทางแพ่ง(กรณีการลงโทษทางการเงิน)กับการเรียกร้องโดยรัฐในกรณีการปรับแบบทวีคูณ (multiple damages) มีความเหมือนกันตรงที่เป็น การกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษ แต่มีความแตกต่างกันตรงที่การกำหนดค่าเสียหายแบบทวีคูณจะคำนวณจากจำนวนทวีคูณของค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจริง แต่การลงโทษทางแพ่ง จำนวนค่าปรับไม่ได้เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงแต่อย่างใด โดยจะถูกกำหนดแยกต่างหากจากค่าเสียหายอย่างสิ้นเชิง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหายที่ศาลกำหนด จึงทำให้จำนวนเงินค่าปรับทางแพ่งไม่ได้สัดส่วนกับความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่เหมือนกับกรณีการ

¹² Australain Law Reform Commission Discussion Paper 95, *supra* note.5, p. 73-74.

¹³ Australain Law Reform Commission Discussion Paper 95, *supra* note.5, p. 74.

กำหนดค่าเสียหายแบบทวีคูณ อย่างไรก็ตาม การลงโทษทางแพ่งก็มิใช่การชดเชยค่าเสียหาย (more-than-compensatory) เพราะจำเลยถูกลงโทษทางแพ่งอาจถูกมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด แม้จะไม่ถึงกับเป็นบุคคลที่มีประวัติอาชญากรรมติดตัวดังเช่นการถูกลงโทษในคดีอาญา แต่ก็ไม่เหมือนกับการถูกกำหนดให้ชดเชยค่าเสียหายแบบทวีคูณ ซึ่งจำเลยไม่ได้ถูกมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด

3.4 รูปแบบของมาตรการลงโทษทางแพ่ง

มาตรการลงโทษทางแพ่ง มีรูปแบบมาตรการที่สำคัญคือการลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับโทษปรับทางอาญา กล่าวคือ ศาลจะกำหนดค่าปรับเป็นเงินจำนวนหนึ่งเพื่อลงโทษสำหรับการกระทำของจำเลย โดยโทษดังกล่าวจะมีเพดานที่สูงพอสมควร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระดับความร้ายแรงของการกระทำความผิด เพื่อให้เกิดผลในทางข่มขู่และป้องปรามมิให้มีการกระทำความผิดเช่นนั้น

นอกจากนี้ การลงโทษทางแพ่ง ยังอาจปรากฏในรูปแบบอื่นๆได้อีก อาทิเช่น

1. Injunctions (คำสั่งศาลในการกำหนดมาตรการป้องกัน)

ศาลอาจกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่ง ในรูปของคำสั่งกำหนดมาตรการป้องกัน ซึ่งจะเป็นการถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ เพื่อมิให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายต่อไป โดยวัตถุประสงค์ของการกำหนดมาตรการป้องกันนี้เป็นไปเพื่อมิให้เกิดการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนในอนาคต แต่มิได้มุ่งหมายที่จะลงโทษพฤติกรรมที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนคำสั่งดังกล่าว ผู้นั้นอาจต้องรับผิดทางอาญาฐานละเมิดคำสั่งที่ออกโดยศาลก็ได้

2. license revocations (การยึดใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาต)

มาตรการลงโทษทางแพ่งที่เป็นการยึดใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาตนี้ จะกำหนดเพื่อกีดกันบุคคลที่ได้รับอนุญาตออกจากระบบ เมื่อปรากฏว่าบุคคลนั้นไม่เหมาะสมและไม่สมควรที่จะประกอบหรือดำเนินธุรกิจเช่นนั้นอีก

3. Banning orders (คำสั่งห้ามดำเนินการ)

ศาลอาจกำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นการห้ามดำเนินการบางอย่างหรือห้ามประกอบกิจการบางอย่างก็ได้ โดยมาตรการนี้จะกำหนดเป็นการห้ามโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าแต่ละบุคคลเป็นบุคคลที่เหมาะสมและสมควรในการดำเนินธุรกิจที่กฎหมายควบคุม มาตรการนี้จะถือว่าการลงโทษที่รุนแรงกว่าการเพิกถอนหรือยึดใบอนุญาต เนื่องจากคำสั่งห้ามมีผลกระทบมากกว่า เพราะสามารถใช้ได้กับทุกคนไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ได้รับอนุญาตหรือไม่ก็

ตาม โดยมีความมุ่งหมายที่จะห้ามบุคคลมิให้ดำเนินธุรกิจบางอย่าง เมื่อปรากฏว่าบุคคลนั้นมีความประพฤติที่ไม่สมควรที่จะดำเนินธุรกิจเช่นนั้น

4. orders for reparation and compensation (คำสั่งให้ชดใช้ค่าเสียหาย)

นอกจากศาลจะกำหนดมาตรการลงโทษในรูปแบบอื่นๆ แล้ว ศาลอาจกำหนดคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายได้ โดยศาลจะนำค่าสินไหมทดแทนที่ได้มาชดใช้คืนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายหรือผู้ได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืน แต่หากค่าสินไหมทดแทนที่ได้ยังไม่เต็มตามจำนวนความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ คำสั่งชดใช้คืนอาจไม่กระทบถึงการดำเนินคดีส่วนตัวของผู้เสียหายในการเรียกค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่ขาดอยู่ได้อีก

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว มาตรการลงโทษทางแพ่งอาจกำหนดในรูปแบบอื่นได้อีก ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละประเภทกฎหมายที่นำมาตราลงโทษทางแพ่งไปใช้บังคับ

เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของไทย จะเห็นได้ว่า รูปแบบของมาตรการลงโทษทางแพ่งที่ต่างประเทศนำมาใช้ มีลักษณะคล้ายคลึงหรือคาบเกี่ยวกับรูปแบบที่เป็นมาตรการทางปกครองของไทย เช่น คำสั่งห้ามดำเนินการ การยึดหรือการเพิกถอนการอนุญาต เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปแบบของมาตรการลงโทษทางแพ่งกับมาตรการทางปกครอง จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ทั้งสองมาตรการแตกต่างกันตรงที่ มาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นมาตรการที่นำมาเสริมมาตรการลงโทษทางอาญา ส่วนมาตรการทางปกครองจะเป็นการคุ้มครองการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด โดยเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประโยชน์แห่งการจัดทำบริการสาธารณะอันอยู่ในอำนาจของฝ่ายปกครองโดยแท้ และผู้มีอำนาจในการกำหนดโทษทางแพ่งจะต้องเป็นศาล ส่วนผู้มีอำนาจกำหนดมาตรการทางปกครองคือเจ้าหน้าที่หรือองค์กรฝ่ายปกครอง

3.5 ลำดับของมาตรการลงโทษทางแพ่งในการบังคับใช้กฎหมาย

มีการกล่าวกันว่ากฎหมายจะใช้บังคับอย่างได้ผล ก็ต่อเมื่อมีบทลงโทษที่เหมาะสม มาตรการลงโทษทางแพ่ง (civil penalty) เปรียบเหมือนก้าวใหม่ของรูปแบบการบังคับใช้กฎหมาย แต่เดิมเราคำนึงเคยกับการแบ่งแยกวัตถุประสงค์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาออกจกกันอย่างชัดเจน การที่รูปแบบของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาถูกจัดวางให้แบ่งแยกกันอย่างชัดเจนดังกล่าว ทำให้เกิดความเข้าใจแบบผิดๆ เกี่ยวกับขอบเขตที่แท้จริง

ของกระบวนการทางกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากมิได้พิจารณาถึงส่วนที่มีความสำคัญอีกส่วนหนึ่งซึ่งก็คือส่วนที่อยู่ระหว่างตัวของลักษณะพิเศษของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ซึ่งมีลักษณะผสมของทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา (hybrid sanction)¹⁴

Kenneth mann รองศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Tel-Aviv ในสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำจำกัดความของการลงโทษทางแพ่งไว้ว่า “การลงโทษทางแพ่งเปรียบเสมือนพื้นที่ระหว่างฉากหน้าและฉากหลังของภาพวาด” (Middleground) โดยให้เหตุผลว่าการลงโทษทางแพ่งมาจากหลักการที่สำคัญทางกฎหมาย 2 หลักด้วยกัน คือหลักของระบบกฎหมายแพ่งและหลักของระบบกฎหมายอาญา ซึ่งถือกำเนิดจากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญตามธรรมชาติของการบังคับใช้กฎหมายที่ถ่ายทอดกันมาช้านาน การลงโทษทางแพ่งหรือ middleground จึงเป็นหลักการที่มีลักษณะผสม (hybrid) โดยมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษอย่างกฎหมายอาญาแต่ใช้กระบวนการพิจารณาความแพ่ง¹⁵

ลักษณะเด่นของกฎหมายอาญาก็คือการมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้น กระบวนการพิจารณาความตลอดจนมาตรฐานการพิสูจน์ก่อนที่จะมีคำตัดสินจึงมีความยุ่งยาก ซึ่งต้องคำนึงถึงความสมควรในการได้รับโทษ (blameworthiness) ของจำเลยเป็นสำคัญ นอกจากนี้มาตรการลงโทษทางอาญายังเป็นมาตรการที่ได้เด็ดขาดและรุนแรงในเวลาเดียวกัน แต่ในทางตรงกันข้าม กฎหมายแพ่งถูกจัดให้เป็นกลไกในการชดเชยความเสียหายของผู้ได้รับความเสียหาย (compensatory scheme) จึงมุ่งไปคุ้มครองความเสียหายของผู้ได้รับความเสียหายเสียยิ่งกว่าความสมควรในการได้รับโทษของจำเลย มาตรการทางแพ่งจึงมีความรุนแรงน้อยกว่ามาตรการทางอาญากับทั้งมีกระบวนการพิจารณาความที่มีความยุ่งยากน้อยกว่ากระบวนการพิจารณาทางอาญา

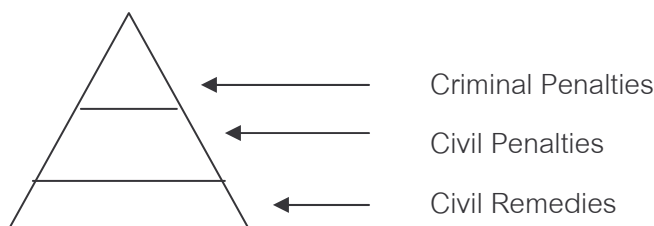
นาย J Braithwait นักวิชาการของประเทศออสเตรเลีย ได้ให้ความเห็นว่าการใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างระหว่างการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งและการฟ้องร้องในคดีอาญา ความยืดหยุ่นของมาตรการบังคับใช้กฎหมายจะยิ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น¹⁶

¹⁴ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 5.

¹⁵ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 4.

¹⁶ J Braithwaite and S Vale, “Law Enforcement by Australian Consumer Affairs Agencies,” *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, (1985), p.147.

รูปแบบ (model) ของมาตรการบังคับทางกฎหมาย มีลักษณะคล้ายกับรูปทรงของปิรามิด (Pyramid Model) โดยมีการเยียวยาความเสียหายทางแพ่ง (Civil Remedies) เป็นฐาน และมีการลงโทษทางอาญา (Criminal Penalties) อยู่บนปลายยอดบนสุด ซึ่งการลงโทษทางแพ่ง (Civil Penalties) อยู่ตรงกึ่งกลางระหว่างมาตรการทั้งสองอย่างข้างต้น¹⁷

จากรูปแบบดังกล่าว ทำให้เข้าใจได้ว่า มาตรการลงโทษทางแพ่ง เป็นมาตรการบังคับใช้กฎหมายที่อยู่กึ่งกลางระหว่างการเยียวยาความเสียหายทางแพ่ง และการลงโทษทางอาญาซึ่งมีความรุนแรงและทำให้ผู้ได้รับการลงโทษทางอาญาเป็นผู้มีประวัติอาชญากรติดตัว โดยในส่วนของ การเยียวยาความเสียหายทางแพ่ง ยังอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ การเยียวยาความเสียหายโดยแท้ และการกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages)

ความแตกต่างระหว่างมาตรการบังคับทางกฎหมายทั้ง 3 มาตรการข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. ผู้มีสิทธิฟ้องคดี

การลงโทษทางอาญา ได้แก่ รัฐ หรือผู้เสียหาย

การลงโทษทางแพ่ง ได้แก่ รัฐ

การเยียวยาทางแพ่ง ได้แก่ ผู้เสียหาย

2. เจตนารมณ์ของการบังคับใช้กฎหมาย

การลงโทษทางอาญา ได้แก่ เพื่อการลงโทษและป้องปราม

การลงโทษทางแพ่ง ได้แก่ เพื่อการลงโทษและป้องปราม

¹⁷ Michelle Welsh, “Corporate Law Enforcement : are Civil Penalty Provisions Acceptable?,” <[http://lbc.com.au/academic/cclezone/pdf/vol8issue1 Corporate Enforcement.pdf](http://lbc.com.au/academic/cclezone/pdf/vol8issue1%20Corporate%20Enforcement.pdf)>, 2005, p. 6.

การเยียวยาทางแพ่ง ได้แก่ ในส่วนของค่าเสียหายโดยแท้ มีวัตถุประสงค์เพื่อชดเชยความเสียหายแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิด แต่ในส่วนของค่าเสียหายเชิงลงโทษ ศาลกำหนดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้กระทำละเมิดส่วนหนึ่งด้วย

3. มาตรฐานการพิสูจน์

การลงโทษทางอาญา ได้แก่ การพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง

การลงโทษทางแพ่ง ได้แก่ การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน แต่อาจปรับเปลี่ยนได้ ขึ้นกับความรุนแรงของการกระทำความผิด

การเยียวยาทางแพ่ง ได้แก่ การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

4. การแสวงหาพยานหลักฐาน

การลงโทษทางอาญา ได้แก่ รัฐมีอำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานมาก เช่น การออกหมายค้นเพื่อค้นหาพยานหลักฐาน แต่ในขณะเดียวกันกลับมีข้อจำกัดในการรับฟังพยานหลักฐานสูง กล่าวคือ มีข้อกำหนดที่มีลักษณะเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาอย่างมาก เช่น การสอบสวนโดยชอบตามกฎหมายเท่านั้นที่จะนำมาเป็นพยานหลักฐานใช้ยื่นจำเลยในศาลได้ ซึ่งหากรัฐไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดเหล่านั้น อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการพิจารณาคดีได้

การลงโทษทางแพ่ง ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องนี้ จากการศึกษาพบว่า การลงโทษทางแพ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับกันในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบ Common Law ซึ่งศาลจะเป็นผู้กำหนดแนวทางในการพิจารณา เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าศาลมีความเห็นว่าโทษทางแพ่งมีลักษณะเป็นโทษอาญาโดยธรรมชาติ ผู้ถูกกล่าวหาจึงควรได้รับการคุ้มครองในทำนองเดียวกับผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยศาลเห็นว่ากระบวนการพิจารณาไม่ใช่ข้อบ่งชี้ลักษณะของมาตรการแต่อย่างใด

การเยียวยาทางแพ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องของเอกชน โจทก์จึงไม่มีอำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานได้มากเหมือนในคดีอาญา แต่ก็มีข้อจำกัดในการรับฟังพยานหลักฐาน

5. โทษทางสังคม

การลงโทษทางอาญา สูง – หากการบังคับใช้กฎหมายได้ผลดี จำเลยจะถูกรับรองว่าเป็นผู้กระทำความผิด เสื่อมเสียชื่อเสียง มีประวัติอาชญากรรมติดตัว และกระทบต่อการดำรงชีวิต

การลงโทษทางแพ่ง กลาง - จำเลยที่ถูกลงโทษทางแพ่งอาจถูกมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด

การเยียวยาทางแพ่ง ต่ำ – จำเลยไม่ได้ถูกมองว่าเป็นผู้กระทำความผิด

6. ผลในทางป้องปราม

การลงโทษทางอาญา สูง - หากการบังคับใช้กฎหมายได้ผลดี
ต่ำ - หากคดีส่วนใหญ่ไม่ประสบผลสำเร็จ

การลงโทษทางแพ่ง สูง - เนื่องจากสามารถดำเนินคดีได้มากขึ้น

การเยียวยาทางแพ่ง ต่ำ

7. จำนวนค่าปรับ (กรณีเป็นการลงโทษทางการเงิน)

การลงโทษทางอาญา ไม่เป็นสัดส่วนโดยตรงกับความเสียหาย (อาจใช้ตัวเลขความเสียหายมาพิจารณาประกอบ) แต่ขึ้นกับความหนักเบาของการกระทำความผิด

การลงโทษทางแพ่ง ไม่เป็นสัดส่วนโดยตรงกับความเสียหาย (อาจใช้ตัวเลขความเสียหายมาพิจารณาประกอบ) ขึ้นกับความหนักหรือเบาของการกระทำความผิด

การเยียวยาทางแพ่ง ในส่วนของค่าเสียหายโดยแท้จะเป็นสัดส่วนโดยตรงกับความเสียหาย โดยค่าชดเชยหรือค่าสินไหมทดแทนจะเท่ากับหรือใกล้เคียงกับค่าเสียหาย แต่สำหรับกรณีที่ เป็นค่าเสียหายเชิงลงโทษ จะไม่เป็นสัดส่วนโดยตรงกับค่าเสียหาย

8. ที่ไปของค่าปรับ

การลงโทษทางอาญา เงินค่าปรับต้องส่งเข้ารัฐ

การลงโทษทางแพ่ง เงินค่าปรับต้องส่งเข้ารัฐ

การเยียวยาทางแพ่ง ทั้งกรณีของค่าเสียหายโดยแท้ และค่าเสียหายเชิงลงโทษ จะต้องชำระโดยตรงแก่ผู้เสียหาย

9. ศาล

การลงโทษทางอาญา ศาลอาญา

การลงโทษทางแพ่ง ศาลแพ่ง

การเยียวยาทางแพ่ง ศาลแพ่ง

กล่าวโดยสรุป รูปแบบของการลงโทษทางแพ่งเป็นการเรียกร้องโดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ (state-invoked) ในนามของรัฐ ต่างจากการที่เอกชน (privately invoked) เป็นผู้เรียกร้องเองในนามส่วนตัว ซึ่งมีที่มาจากระบบกฎหมายแบบ Common Law จากการที่คณะลูกขุนกำหนดให้จำเลยชดใช้เงินจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นการลงโทษสำหรับการกระทำความผิดนั้น ในทางตรงกันข้าม การเรียกร้องในนามรัฐมีรากฐานมาจากการใช้อำนาจอพิเศษของรัฐ การลงโทษทางแพ่งจึงมีแนวคิดในการบังคับใช้กฎหมายที่มีความแตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาตรการที่อยู่ตรงกลางระหว่างมาตรการบังคับทางแพ่งและมาตรการบังคับทางอาญา¹⁸

3.6 กระบวนวิธีพิจารณาในการลงโทษทางแพ่ง

การเริ่มต้นคดีเพื่อให้มีการลงโทษทางแพ่งมีความคล้ายคลึงกับการเริ่มต้นคดีอาญา โดยมีตัวแทนของรัฐซึ่งอาจเป็นพนักงานอัยการหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ยื่นคำฟ้องต่อศาล โดยจำเลยในคดีที่มีการร้องขอให้ลงโทษทางแพ่งจะไม่ได้รับเอกลีทหรืออย่างจำเลยในคดีอาญา สำหรับมาตรฐานการพิสูจน์พยานหลักฐานจะเป็นมาตรฐานการพิสูจน์อย่างคดีแพ่งคือหลักการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ดังนั้นผลของคดีจึงเปลี่ยนแปลงไปตามน้ำหนักของพยานหลักฐานที่นำมาพิสูจน์กันในศาล และศาลเท่านั้นที่มีอำนาจในการกำหนดโทษทางแพ่ง เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่าวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งของการลงโทษทางแพ่งคือการลงโทษในความหมายของโทษทางอาญา

โดยทั่วไป การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีแพ่งและคดีอาญานั้น ศาลจะใช้หลักเกณฑ์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในคดีแพ่งนั้น ศาลจะพิพากษาให้คู่ความฝ่ายที่สามารถนำพยานหลักฐานมาสู่ศาลได้ดีกว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะคดี แต่ในคดีอาญานั้น เป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลจึงจะตัดสินลงโทษจำเลยได้ นอกจากนี้ ในคดีอาญานั้น พยานหลักฐานที่จะรับฟังลงโทษจำเลยได้นั้น จะต้องเป็นพยานหลักฐานของโจทก์เท่านั้น คำรับของจำเลยจากการถามค้านพยานจำเลยจึงไม่อาจรับฟังลงโทษจำเลยได้ แต่ในคดีแพ่งนั้น คำรับของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีผลเป็นการยอมรับข้อเท็จจริง ซึ่งย่อมมีผลผูกพันคู่ความฝ่ายที่ให้การรับนั้น

¹⁸ Kenneth Mann, *supra* note.4, p. 10.

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีคดีที่เป็นบรรทัดฐานซึ่งแสดงว่าศาลลงโทษทางแพ่งแก่จำเลย โดยใช้ระดับมาตรฐานการพิสูจน์ที่ไม่เคร่งครัดเท่าคดีอาญา เช่น ในคดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. John Freeman, et al. ซึ่งเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลภายในการซื้อขายหลักทรัพย์ ศาลได้วินิจฉัยว่าการที่จำเลยรายนาย Norman Grossman ยอมรับว่ารู้จักกับนาย John Freeman ซึ่งเป็นผู้จัดทำข้อมูลที่ใช้ในการควมรวมกิจการระหว่างบริษัท CS First Boston และบริษัท Goldman Sachs และได้รับผลประโยชน์จากการซื้อขายหลักทรัพย์โดยการใช้ข้อมูลภายในดังกล่าวเป็นจำนวนถึง 435,687 เหรียญ และยังพบว่านาย Grossman ได้ให้ทรัพย์สินแก่นาย Freeman เป็นการตอบแทนข้อมูลดังกล่าว ก็เป็นการเพียงพอที่จะลงโทษทางแพ่งแก่นาย Grossman แล้ว¹⁹

นอกจากนี้ ยังมีคดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. Jason Chapnick, et al. ซึ่ง U.S.SEC ฟ้องนาย Jason Chapnick จากการที่นาย Jason อาศัยการที่ตนดำรงตำแหน่ง Senior Vice President และเหรัญญิกของ Commonwealth Saving and Loan Association of Florida (“Commonwealth”) ทำข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของ Commonwealth เป็นเท็จ โดยทำให้ผลประกอบการของ Commonwealth สูงกว่าความเป็นจริง และได้ซื้อขายหลักทรัพย์ของ Commonwealth จากการใช้ข้อมูลภายในดังกล่าว จนได้ผลประโยชน์สูงถึง 3.5 ล้านดอลลาร์ ซึ่งศาลฟังพยานหลักฐานเพียงคำเบิกความของนาย Simon Portnoy ซึ่งเป็นเจ้านายของนาย Jason ซึ่งอ้างว่านาย Jason เคยสารภาพผิดกับกับตนมาก่อนหน้าที่จะถูกจับได้ และแม้ว่าบัญชีซื้อขายหลักทรัพย์จะไม่ปรากฏชื่อนาย Jason เป็นคนสั่งซื้อขาย และเป็นผู้รับผลประโยชน์แต่อย่างใด แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งของนาย Jason ศาลก็เชื่อว่านาย Jason เป็นผู้กระทำความผิดจริง นอกจากนี้ ศาลยังได้วินิจฉัยอีกว่าการพิสูจน์ความผิดเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลภายในในการซื้อขายหลักทรัพย์เพียงแค่โจทก์ทำการพิสูจน์ให้ได้ว่าจำเลยได้กระทำการโดยเจตนาไม่บริสุทธิ์ ก็เป็นการเพียงพอที่จะลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยแล้ว²⁰

ในคดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. Scott K. Ginsburg ซึ่งศาลวินิจฉัยว่าการที่บิดาและน้องชายของนาย Ginsburg ซึ่งเป็นผู้บริหารของบริษัท Evergreen Media Corporation (“Evergreen”) ได้รับผลประโยชน์จากการซื้อขายหลักทรัพย์ของบริษัท EZ

¹⁹ คดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. John Freeman, et al.

²⁰ คดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. Jason Chapnick, et al.

Communications, Inc. ซึ่งได้ควบรวมกิจการกับ Evergreen ในเวลาต่อมา ไปเป็นจำนวนรวมกัน สูงถึงกว่าหนึ่งล้านเหรียญ ก็พอจะวินิจฉัยได้แล้วว่านาย Ginsburg ได้ใช้ประโยชน์จากการที่เป็น บุคคลภายในนำข้อมูลที่ยังไม่เปิดเผยต่อสาธารณชนไปใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์ เนื่องจากผู้ได้รับ ผลประโยชน์คือบิดาและน้องชาย และเป็นผลประโยชน์ที่สูงเกินกว่าที่จะอ้างได้ว่าเป็นการรับรู้ ข้อมูลที่มีการเปิดเผยเป็นการทั่วไป แม้ว่าในคดีนี้นาย Ginsburg จะปฏิเสธข้อกล่าวหาแต่ศาลเชื่อ ว่านาย Ginsburg มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ แม้ว่าจะมีเพียงพยานแวดล้อม ศาลก็ลงโทษปรับทางแพ่งแก่ จำเลยได้²¹

จากคดีดังที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นได้ว่าศาลสหรัฐอเมริกา มิได้พิชุน้อย่าง เคร่งครัดให้ได้ว่าความจำเลยกระทำความผิดจริง ศาลก็ลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยได้

ในประเทศออสเตรเลีย แม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว มาตรฐานการพิชุนข้อเท็จจริงในคดี แพ่งจะพิจารณาว่าฝ่ายใดสามารถแสดงพยานหลักฐานได้มีน้ำหนักมากกว่ากัน (balance of probabilities) ซึ่งตามกฎหมายก็ได้บัญญัติไว้เช่นนั้น แต่ที่ผ่านมาศาลออสเตรเลียจะยึดมาตรฐาน ที่สูงกว่านั้น เนื่องจากเห็นว่าความรับผิดชอบทางแพ่งต่างจากการดำเนินคดีแพ่งที่เป็นข้อขัดแย้งด้าน ผลประโยชน์ระหว่างเอกชนด้วยกัน เพราะเป็นกระบวนการดำเนินคดีเพื่อลงโทษจำเลย²²

กล่าวโดยสรุป สำหรับคดีโทษทางแพ่งนั้น แม้รูปแบบการดำเนินคดีจะเป็นการ ดำเนินคดีแพ่งก็ตาม แต่ศาลในต่างประเทศไม่ได้มองว่าคดีโทษทางแพ่งนั้นเป็นคดีแพ่งโดยแท้ เพราะการดำเนินคดีโทษทางแพ่งนั้นมีลักษณะเชิงลงโทษรวมอยู่ด้วย ดังนั้น แม้ว่าการชั่ง น้ำหนักพยานหลักฐานศาลจะไม่ใช้มาตรฐานเดียวกันในคดีอาญา แต่ศาลในต่างประเทศจะใช้ มาตรฐานที่สูงกว่าการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีแพ่งทั่วไป

3.7 ความสัมพันธ์กับการดำเนินคดีอาญา

ในประเทศสหรัฐอเมริกา การดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาโดยกระทรวงยุติธรรมนั้น สามารถกระทำได้พร้อมกัน (parallel proceedings) และในกรณีเช่นนี้ โดยปกติศาลจะไม่พักการ พิจารณาคดีแพ่ง (stay of civil proceeding) เพื่อรอคดีอาญา อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีอาจจะ

²¹ คดีระหว่าง Securities and Exchange Commission v. Scott K. Ginsburg

²² Government Sector Linkages Program (Thailand, Indonesia, & Australia)

ขอให้พักการพิจารณาคดีแพ่งเพื่อประโยชน์ในการใช้อำนาจตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในการรวบรวมพยานหลักฐาน เช่น อำนาจในการค้น นอกจากนี้คดีแพ่งและคดีอาญาก็ถือว่าเป็นอิสระต่อกัน ดังนั้น การที่พนักงานอัยการไม่สามารถพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดได้ในคดีอาญา จะไม่ได้หมายความว่า ศาลในคดีแพ่งจะต้องถือว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดด้วย หากพยานหลักฐานในคดีแพ่งฟังได้มีน้ำหนักน่าเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิด ศาลจะสามารถกำหนดมาตรการทางแพ่งให้จำเลยรับผิดชอบได้

ประเทศออสเตรเลีย การฟ้องเพื่อดำเนินคดีเพื่อให้มีการลงโทษทางแพ่งนั้น ไม่สามารถดำเนินการต่อบุคคลซึ่งศาลได้มีคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดอาญาในการกระทำเดียวกันได้²³ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษายกฟ้องในคดีอาญา การดำเนินคดีเพื่อให้มีการลงโทษทางแพ่งนั้นสามารถดำเนินต่อไปได้ กล่าวคือ การดำเนินการฟ้องคดีเพื่อให้มีการลงโทษทางแพ่งนั้น ไม่สามารถดำเนินการในระหว่างที่มีการฟ้องคดีอาญาสำหรับการกระทำเดียวกันได้ และในกรณีที่มีการฟ้องคดีอาญาระหว่างการดำเนินคดีเพื่อให้มีการลงโทษทางแพ่งนั้น การดำเนินคดีเพื่อลงโทษทางแพ่งจะต้องเลื่อนการพิจารณาออกไปเพื่อรอผลคดีอาญา²⁴

นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดให้สามารถดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดได้ แม้ได้มีการดำเนินคดีลงโทษทางแพ่งในการกระทำเดียวกันแล้วได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลคดีการลงโทษทางแพ่ง²⁵

เขตปกครองพิเศษฮ่องกง ได้ใช้หลักในการคุ้มครองบุคคลมิให้ถูกดำเนินคดีซ้ำสำหรับการกระทำอย่างเดียวกัน (ที่เรียกว่า Double Jeopardy) กับคดีโทษทางแพ่งด้วย โดยกฎหมายของฮ่องกงได้วางหลักไว้ว่าห้ามดำเนินคดีกับบุคคลนั้นอีก หากบุคคลเช่นว่านั้นถูกดำเนินคดีอาญามาก่อนแล้วสำหรับการกระทำอย่างเดียวกัน ไม่ว่าคดีอาญานั้นจะอยู่ในระหว่างการดำเนินคดีหรือได้ตัดสินเสร็จสิ้นแล้วมีผลเป็นการลงโทษหรือไม่ลงโทษ (convict or acquit) บุคคลเช่นว่านั้นก็ตาม²⁶ ในทางกลับกันบุคคลซึ่งถูกดำเนินคดีแพ่ง ไม่ว่าตัดสินแล้วเป็นการลงโทษหรือไม่ลงโทษ หรืออยู่ในระหว่างการพิจารณา จะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาสำหรับการกระทำนั้นอีก²⁷ ดังนั้น รัฐต้อง

²³ มาตรา 1317M แห่ง Corporation Act 2001

²⁴ มาตรา 1317N แห่ง Corporation Act 2001

²⁵ มาตรา 1317P แห่ง Corporation Act 2001

²⁶ มาตรา 283 แห่ง Securities and futures Ordinance, 2003

²⁷ มาตรา 307 แห่ง Securities and futures Ordinance, 2003

เลือกดำเนินคดีตั้งแต่แรก กล่าวคือ จะดำเนินคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ได้ หากรัฐเลือกการดำเนินคดีแบบใดแล้วไม่สามารถที่จะดำเนินคดีอีกทางหนึ่งสำหรับการกระทำอย่างเดียวกันนั้นได้อีก

ประเทศสิงคโปร์ เมื่อมีการดำเนินคดีอาญา คดีแพ่งจะต้องพักการพิจารณาไว้ก่อน และจะดำเนินคดีแพ่งต่อได้เฉพาะกรณีที่มีการถอนฟ้องคดีอาญาเท่านั้น²⁸ และหากศาลตัดสินลงโทษทางแพ่งแล้ว จะไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาอีก²⁹

3.8 วิเคราะห์การนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้เป็นมาตรการทางเลือกในประเทศไทย

ในปัจจุบัน มาตรการลงโทษทางแพ่งนั้น ในต่างประเทศกำลังนำมาใช้ในอัตราที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะเหตุที่หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายของต่างประเทศเชื่อว่าบทบัญญัติดังกล่าวจะสามารถทำให้การบังคับใช้กฎหมายในความผิดที่เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาสถิติในการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในประเทศไทย พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายทำนองเดียวกับต่างประเทศ ในบทนี้จึงได้ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการกำหนดโทษทางแพ่งในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจบางประเภท ตลอดจนข้อจำกัดของการกำหนดโทษทางแพ่งดังกล่าวต่อกฎหมายไทย

จากการศึกษากฎหมายของต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย พบว่าการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ มีหลายมาตรการที่นำมาใช้ ทั้งการดำเนินคดีอาญา การดำเนินการทางบริหาร และการดำเนินการทางแพ่ง สำหรับมาตรการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจของไทยส่วนใหญ่ พบว่าการบังคับใช้กฎหมายของไทยมีการบังคับโดยใช้โทษทางอาญาเป็นหลัก และมีการบังคับทางแพ่งเป็นมาตรการรอง ซึ่งการบังคับทางแพ่งไม่สามารถใช้บังคับได้อย่างได้ผลเท่าที่ควรภายใต้กฎหมายปัจจุบัน จึงควรพิจารณามาตรการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นมาตรการเสริม อันได้แก่ มาตรการลงโทษทางแพ่ง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงกฎหมายไทย

อย่างไรก็ดี มาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นเพียงมาตรการทางเลือกเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากการบังคับใช้มาตรการทางอาญาตามกฎหมาย

²⁸ มาตรา 233(2) และ (3) แห่ง Securities and Future Act 2002

²⁹ มาตรา 204 แห่ง Securities and Future Act 2002

เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีอาญา เป็นเหตุให้ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเห็นว่าควรกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นมาตรการเพิ่มเติมเพื่อการบังคับใช้กฎหมายอย่างได้ผล แต่ก็ยังคงมีมาตรการทางอาญาไว้ด้วย เนื่องจากมาตรการทางอาญาเป็นมาตรการที่ได้รับการยอมรับว่าเหมาะสมที่จะนำมาบังคับใช้กฎหมาย

จากการศึกษาพบว่า ทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศออสเตรเลีย ได้กำหนดให้มีการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาบังคับใช้กับกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ โดยมาตรการหลักที่ทั้ง 2 ประเทศกำหนดไว้ แบ่งได้เป็นสองมาตรการสำคัญ ได้แก่ การลงโทษทางการเงิน (Money Penalty) และการกำหนดมาตรการป้องกัน (Injunction) โดยมาตรการลงโทษทางแพ่งดังกล่าวจะต้องดำเนินการในชั้นศาล และใช้วิธีพิจารณาความอย่างคดีแพ่ง

ในประเทศไทย การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ยังไม่มีการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้ดังเช่นประเทศสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลีย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ควรให้มีการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้กับความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทได้ เพื่อเป็นการเสริมกลไกในการบังคับใช้กฎหมายให้มีความหลากหลาย และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย โดยมีข้อพิจารณาในการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาปรับใช้กับความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจของไทย ดังนี้

3.8.1 ผู้มีอำนาจเริ่มต้นคดี

ควรกำหนดให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้มีอำนาจในการฟ้องคดีเพื่อขอให้ศาลลงโทษทางแพ่งต่อผู้ละเมิดบทบัญญัติที่กฎหมายกำหนดให้มีการใช้บังคับมาตรการลงโทษทางแพ่ง หรืออาจกำหนดให้มีองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่กำกับดูแลการบังคับใช้กฎหมายนั้นๆเป็นผู้มีอำนาจในการฟ้องคดีก็ได้

แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งจะต้องเป็นผู้ถูกโต้แย้งสิทธิตามมาตรา 55³⁰ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งการกระทำ

³⁰ มาตรา 55 “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

ความผิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทอาจมิได้เป็นการโต้แย้งสิทธิรัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรที่กำกับดูแลการบังคับใช้กฎหมายนั้นก็ได้ ดังนั้น กฎหมายจึงควรต้องกำหนด บทบัญญัติเพิ่มเติมที่ให้รัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรใดเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีประเภทนี้ได้

ส่วนผู้เสียหายที่เป็นเอกชนนั้น ไม่สามารถเป็นผู้ริเริ่มฟ้องคดีเพื่อขอให้ศาลลงโทษทางแพ่งได้ หากต้องการได้รับชดเชยค่าเสียหายจะต้องไปฟ้องเป็นคดีแพ่งในฐานะละเมิด เป็นคดีต่างหากแยกจากคดีที่รัฐฟ้องเพื่อบังคับมาตรการลงโทษทางแพ่ง

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายที่มีบทบัญญัติกำหนดให้มีการบังคับใช้มาตรการลงโทษทางแพ่งนี้ อาจกำหนดให้รัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายนั้นๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจเรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายด้วยก็ได้

3.8.2 ผู้มีอำนาจพิจารณาคดี

ควรกำหนดให้ศาลแพ่งเป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีที่ขอให้มีการดำเนินการตามมาตรการลงโทษทางแพ่ง เพื่อให้การดำเนินคดีดังกล่าวดำเนินไปได้ภายใต้ระบบศาลและวิธีพิจารณาความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นหลัก

แต่เนื่องจากการลงโทษทางแพ่งเป็นเรื่องใหม่และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการดำเนินคดีทั่วไปในบางเรื่อง ซึ่งอาจแตกต่างไปจากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบัญญัติรับรองไว้เป็นการเฉพาะ ส่วนเรื่องที่มีได้มีกำหนดไว้เป็นการเฉพาะก็ให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในการพิจารณาคดี

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่า การจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษเพื่อพิจารณาคดีประเภทนี้ โดยเฉพาะก็เป็นทางเลือกหนึ่ง ซึ่งโดยปกติแล้วการพิจารณาคดีในศาลชำนาญพิเศษมักจะดำเนินคดีได้รวดเร็ว และมีกระบวนการวิธีพิจารณาที่เหมาะสมกับการกับการพิสูจน์ความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ โดยในกรณีที่กำหนดให้พิจารณาคดีโดยศาลชำนาญพิเศษ ควรกำหนดกระบวนการวิธีพิจารณาพิเศษสำหรับการพิจารณาคดีดังกล่าว โดยในกรณีที่ไม่มีกำหนดไว้เป็นพิเศษให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ

3.8.3 การพิสูจน์พยานหลักฐาน

การพิสูจน์พยานหลักฐานสำหรับคดีประเภทนี้ ควรใช้มาตรฐานการพิสูจน์ตามมาตรฐานของคดีแพ่ง กล่าวคือ มาตรฐานในการรับฟังพยานหลักฐานของศาล ศาลจะใช้หลักการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน (Preponderance of Evidence) ดังที่ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 104³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยศาลจะวินิจฉัยพยานหลักฐานทั้งปวงว่าข้อเท็จจริงน่าเชื่อว่าเป็นอย่างไรที่คู่ความฝ่ายไหนอ้าง ถ้าศาลเห็นว่าพยานฝ่ายไหนมีเหตุผลน่าเชื่อถือกว่าก็ตัดสินให้ฝ่ายนั้นชนะคดี

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่า แม้ว่ารูปแบบการดำเนินคดีจะเป็นการดำเนินคดีแพ่งก็ตาม แต่คดีโทษทางแพ่งนี้ก็มีใช้คดีแพ่งโดยแท้ เพราะการดำเนินคดีเพื่อลงโทษทางแพ่งนั้น มีลักษณะเชิงลงโทษรวมอยู่ด้วย ดังนั้น ในการพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีโทษทางแพ่งนี้ ศาลควรใช้มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีแพ่งทั่วไป แต่ไม่ถึงขนาดต้องพิสูจน์จนสิ้นสงสัยดังเช่นคดีอาญา

3.8.4 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรการลงโทษทางแพ่งกับการดำเนินคดีอาญา

ควรกำหนดให้มาตรการทางแพ่งและทางอาญาเป็นอิสระจากกัน โดยทั้งสองมาตรการควรจะดำเนินการในลักษณะคู่ขนานไปพร้อมๆ กันได้ กล่าวคือ แม้พนักงานอัยการจะมีคำสั่งฟ้องคดีอาญา ก็อาจมีการร้องขอให้ดำเนินการตามมาตรการลงโทษทางแพ่งได้ หรือแม้ว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งไม่ฟ้องในคดีอาญาหรือศาลพิพากษายกฟ้องในคดีอาญา ก็ย่อมไม่กระทบถึงอำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการตามมาตรการลงโทษทางแพ่งต่อผู้กระทำความผิด โดยจะขอแยกพิจารณาเป็นสองกรณี ดังนี้

1. ในกรณีที่มีการดำเนินการตามมาตรการลงโทษทางแพ่ง และจำเลยถูกบังคับปฏิบัติตามมาตรการลงโทษทางแพ่งแล้ว เช่น ได้ชำระค่าปรับทางแพ่งหรือคืนประโยชน์เพื่อชดเชยความเสียหายหรือปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดแล้ว ควรกำหนดให้โทษทางอาญาเป็นอันระงับ และไม่ถือว่าการยินยอมปฏิบัติตามมาตรการลงโทษทางแพ่งดังกล่าวเป็นการยอมรับว่าได้กระทำความผิดทางอาญา แต่สำหรับความผิดบางประเภทที่มีความรุนแรงและโทษทางอาญายังมี

³¹ มาตรา 104 “ให้ศาลมีอำนาจเต็มที่ในอันที่จะวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาสืบนั้นจะเกี่ยวกับประเด็นและเป็นอันเพียงพอให้เชื่อฟังเป็นยุติได้หรือไม่ แล้วพิพากษาไปตามนั้น”

ความจำเป็นอยู่ เช่นในกรณีที่เป็นกรกระทำคามผิดของผู้บริหารนิติบุคคล ก็ควรมีข้อยกเว้นมิให้โทษทางอาญาเป็นอันระงับ แต่ในการกำหนดโทษทางอาญา ก็ควรคำนึงถึงมาตรการทางแพ่งที่บุคคลนั้นได้รับไปแล้วด้วย

2. ในกรณีที่มีการดำเนินคดีอาญาสำหรับผู้กระทำคามผิด และศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ผู้กระทำคามผิดก็ยังคงอาจถูกดำเนินการเพื่อพิจารณากำหนดมาตรการลงโทษทางแพ่งได้อีก

กล่าวโดยสรุป ผู้เขียนเห็นว่ากรดำเนินการตามมาตรการลงโทษทางแพ่งกับการดำเนินคดีอาญา ควรเป็นมาตรการที่สามารถดำเนินการคู่ขนานไปด้วยกันได้ ไม่ควรกำหนดให้เป็นดุลพินิจของหน่วยงานใดในการที่จะเลือกดำเนินการทางแพ่งหรือทางอาญา เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการโต้แย้งการใช้ดุลพินิจได้

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมาตรการลงโทษทางแพ่งกับโทษทางอาญานั้น มีข้อพิจารณา ดังนี้

3.8.4.1 การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา

ผู้เขียนเห็นว่า กรดำเนินมาตรการลงโทษทางแพ่งไม่เป็นการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา เนื่องจากการดำเนินคดีแพ่งเพื่อขอให้ศาลลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยนั้น มิใช่เป็นการฟ้องขอให้ศาลบังคับตามสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งที่เกี่ยวข้องมาจากการกระทำคามผิดอาญา แต่การลงโทษทางแพ่งคือมาตรการที่อาศัยกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อบังคับเอาแก่ทรัพย์สินของผู้กระทำคามผิดหรือให้ผู้กระทำคามผิดปฏิบัติตามมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องปรามมิให้เกิดการกระทำคามผิดซ้ำอีก การขอให้ศาลลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยจึงไม่ใช่การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาที่จะอยู่ภายใต้บังคับของเงื่อนไขการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา ดังนั้น การดำเนินคดีอาญา และการดำเนินการเพื่อขอให้ศาลทางโทษทางแพ่งแก่จำเลยจึงสามารถกำหนดให้เป็นมาตรการที่มีความเป็นอิสระจากกันได้โดยไม่มีปัญหาเรื่องกรพิพาคษาคดีในส่วนองคดีแพ่งที่ศาลจะต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ยุติในคดีส่วนอาญา ตามมาตรา 46³² แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

³² มาตรา 46 “ในการพิพาคษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพาคษาคดีส่วนอาญา”

อนึ่ง การฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา หมายถึงการฟ้องคดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญา³³ เช่น การฟ้องเรียกค่าเสียหายฐานละเมิดในคดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญาฐานหมิ่นประมาท ซึ่งโดยปกติการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะต้องไปดำเนินการฟ้องคดีในส่วนของคดีแพ่ง แต่โดยที่เป็นคดีที่การกระทำอันเป็นต้นเหตุแห่งการใช้สิทธิเรียกร้องนี้ เป็นการกระทำความผิดอาญา ซึ่งตามมาตรา 40 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดว่า “การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญาหรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ การพิจารณาคดีแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

ลักษณะพิเศษของคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

1. ศาลอาญาเป็นศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา³⁴

³³ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบาย หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการดำเนินคดีในชั้นตอนก่อนพิจารณา, (กรุงเทพฯ: จีรรัชการพิมพ์, 2547) น. 194-239.

³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 40 “การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญาหรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ การพิจารณาคดีแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

2. วิธีพิจารณาคดีในส่วนแพ่งยังคงเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยไม่นำกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญามาใช้เลย ดังนั้น แม้ศาลอาญาจะยกฟ้องหรือไม่ลงโทษจำเลยในคดีอาญา จำเลยก็ยังอาจต้องรับโทษทางแพ่งได้³⁵

3. หากศาลที่พิจารณาคดีเห็นว่าการพิจารณาคดีส่วนแพ่งจะทำให้การพิจารณาคดีอาญาเนิ่นช้าไปหรือติดขัด ศาลมีอำนาจให้แยกการพิจารณาคดีแพ่งออกจากคดีอาญาได้³⁶

4. คดีที่ได้ฟ้องในทางอาญาแล้ว ไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายที่จะฟ้องในทางแพ่งอีก ไม่เป็นการฟ้องซ้ำหรือดำเนินกระบวนพิจารณาซ้ำ³⁷

5. การพิพากษาคดีในส่วนของคดีแพ่ง ศาลจะต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ยุติส่วนใหญ่ในคดีอาญา โดยมีเงื่อนไข ดังต่อไปนี้

ก) ข้อเท็จจริงที่ศาลแพ่งต้องถือตามนั้น ต้องเป็นการวินิจฉัยของศาลอาญา และได้ตัดสินเป็นที่ยุติแล้ว

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 42 “ในการพิจารณาคดีแพ่ง ถ้าพยานหลักฐานที่น่าสืบแล้วในคดีอาญายังไม่เพียงพอ ศาลจะเรียกพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมอีกก็ได้

ในกรณีเช่นนั้น ศาลจะพิพากษาคดีอาญาไปทีเดียว ส่วนคดีแพ่งจะพิพากษาในภายหลังก็ได้”

มาตรา 47 “คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่งโดยไม่จำกัดคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่

ราคาทรัพย์สินที่สั่งให้จำเลยให้แก่ผู้เสียหาย ให้ศาลกำหนดตามราคาอันแท้จริง ส่วนจำนวนเงินค่าทดแทนที่ผู้เสียหายจะได้รับนั้น ให้ศาลกำหนดให้ตามความเสียหายแต่ต้องไม่เกินค่าขอ”

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 41 “ถ้าการพิจารณาคดีแพ่งจักทำให้การพิจารณาคดีอาญาเนิ่นช้าหรือติดขัด ศาลมีอำนาจสั่งให้แยกคดีแพ่งออกจากคดีอาญา และพิจารณาต่างหากโดยศาลที่มีอำนาจชำระ”

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 45 “คดีเรื่องใดถึงแม้ว่าได้ฟ้องในทางอาญาแล้ว ก็ไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายที่จะฟ้องในทางแพ่งอีก”

ข) หากในขณะที่ศาลแพ่งจะมีคำพิพากษา ปรากฏว่าในคดีอาญายังไม่มีคำพิพากษา ศาลแพ่งอาจเลือกดำเนินการเป็น 2 กรณี คือ รอคำพิพากษาในคดีอาญา หรือจะตัดสินเลยก็ได้

ค) ศาลในคดีอาญาไม่จำเป็นต้องถือตามข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง

ง) ข้อเท็จจริงที่คดีแพ่งต้องถือตามคดีอาญาต้องเป็นคู่ความรายเดียวกันด้วย

การฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาเป็นการฟ้องขอให้ศาลบังคับตามสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา คดีแพ่งที่ถือว่าเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา หมายความว่าคดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญา ซึ่งโดยปกติหมายถึงการกระทำที่ก่อให้เกิดความรับผิดทางแพ่งและทางอาญา โดยอาศัยกฎเกณฑ์ความรับผิดในสาระสำคัญเป็นทำนองเดียวกัน³⁸ แต่การกระทำบางอย่างก่อให้เกิดความรับผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา แต่อาศัยเกณฑ์ความรับผิดที่ต่างกัน ก็ไม่ถือเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา³⁹ ดังนั้น การดำเนินคดีแพ่งเพื่อขอให้ศาลลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยนั้น จึงมิใช่การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องด้วยคดีอาญาแต่อย่างใด จึงสามารถดำเนินคดีอย่างเป็นอิสระแยกจากคดีอาญาได้

3.8.4.2 หลักกฎหมายเรื่อง “จำเลยในคดีอาญาไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษสองครั้ง ในความผิดครั้งเดียว” (Double Jeopardy)

หลักกฎหมายเรื่องนี้ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39(3) และ (4)⁴⁰ ซึ่งกำหนดให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปเมื่อคดีอาญาเลิกกันตาม

³⁸ คณิง ภาชัย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), น. 100.

³⁹ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2546), น. 168.

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 39 “สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปดังต่อไปนี้

.....

(3) เมื่อคดีเลิกกันตามมาตรา 37

(4) เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง

.....”

มาตรา 37⁴¹ และเมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. จำเลยจะต้องเป็นคนเดียวกัน ไม่ว่าโจทก์จะเป็นคนเดียวกันหรือไม่ก็ตาม
2. ความผิดในคดีแรกและคดีหลังต้องเป็นกรรมเดียวกัน คือ อาศัยการกระทำเดียวกันมาฟ้อง แม้ว่าความผิดที่ฟ้องจะเป็นคนละฐานก็ตาม

3. ศาลได้วินิจฉัยในการกระทำของจำเลยแล้ว
4. คำพิพากษาลงโทษจะต้องเป็นคำพิพากษาในคดีอาญา
5. ศาลจะต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดในเรื่องของคดี

เมื่อพิจารณาจากหลักกฎหมายข้างต้น หากจำเลยจะไม่ต้องรับโทษสำหรับการกระทำความผิดเดียวกันนั้นอีก จะต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาลงโทษจำเลยในคดีอาญาสำหรับการกระทำความผิดนั้น แต่การดำเนินการเพื่อลงโทษตามมาตรการลงโทษทางแพ่งเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาเพื่อบังคับตามมาตรการลงโทษทางแพ่งแก่จำเลยในคดีแพ่ง มิใช่คดีอาญาแต่อย่างใด ดังนั้น แม้ว่าผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษทางอาญาแล้ว แต่หากการกระทำความผิดเดียวกันนั้นมีบทกำหนดโทษทางแพ่งด้วย ผู้กระทำความผิดจึงอาจได้รับโทษทางแพ่งได้อีกเนื่องจากการลงโทษทางอาญาและการลงโทษทางแพ่งสามารถแยกกันได้โดยประเภทของ

⁴¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 37 “คดีอาญาลูกกันได้ ดังต่อไปนี้

(1) ในคดีมีโทษปรับสถานเดียว เมื่อผู้กระทำความผิดยินยอมเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูงสำหรับความผิดนั้นแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนศาลพิจารณา

(2) ในคดีความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษหรือคดีอื่นที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือความผิดต่อกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากรซึ่งมีโทษปรับอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท เมื่อผู้ต้องหาชำระค่าปรับตามที่พนักงานสอบสวนได้เปรียบเทียบแล้ว

(3) ในคดีความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษหรือคดีอื่นที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งเกิดในกรุงเทพมหานครเมื่อผู้ต้องหาชำระค่าปรับตามที่นายตำรวจประจำท้องที่ตั้งแต่ตำแหน่งสารวัตรขึ้นไป หรือนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรผู้ทำการในตำแหน่งนั้นๆ ได้เปรียบเทียบแล้ว

(4) ในคดีซึ่งเปรียบเทียบได้ตามกฎหมายอื่น เมื่อผู้ต้องหาได้ชำระค่าปรับตามคำเปรียบเทียบของพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว”

กฎหมาย ซึ่งอยู่ต่างเขตอำนาจศาลกัน จึงไม่อยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่จะต้องพิจารณาว่าเป็นการลงโทษจำเลยซ้ำในความผิดเดียวกันหรือไม่ ศาลย่อมสามารถกำหนดโทษทางแพ่งแก่จำเลยได้ แม้ว่าจำเลยจะรับโทษทางอาญามาแล้วก็ตาม และในทางกลับกัน แม้ว่าจำเลยจะได้รับโทษทางแพ่งมาแล้วก็ตาม ศาลก็อาจกำหนดโทษทางอาญาแก่จำเลยได้อีก ไม่เป็นการขัดต่อหลักการลงโทษจำเลยซ้ำในความผิดเดียวกัน

3.8.5 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรการลงโทษทางแพ่งกับการดำเนินคดีแพ่งโดยผู้เสียหาย

หากการกระทำความผิดอาญานั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายในทางแพ่งด้วย ผู้เสียหายซึ่งเป็นเอกชนสามารถเรียกร้องทางแพ่งตามบทบัญญัติว่าด้วยละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญานั้นได้

มีข้อที่น่าพิจารณาว่า การที่รัฐฟ้องคดีเพื่อบังคับตามมาตรการลงโทษทางแพ่งแล้ว อาจส่งผลต่อการดำเนินคดีแพ่งของผู้เสียหายซึ่งเป็นเอกชน ซึ่งมีข้อพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังนี้

3.8.5.1. การดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำ

หลักเกณฑ์ในการห้ามการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำอยู่ในมาตรา 144⁴² แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(ก) เป็นการห้ามมิให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ อันเกี่ยวกับคดี ไม่ว่าจะเป็นการยื่นคำฟ้อง หรือคำร้องต่างๆ

(ข) เป็นการห้ามเฉพาะคู่ความในคดีก่อน ไม่รวมถึงบุคคลภายนอกคดีด้วย ดังนั้น แม้ว่าจะเป็นประเด็นเดียวกันแต่ไม่ใช่คู่ความเดิมก็ไม่เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำ

(ค) เป็นการห้ามในประเด็นที่ศาลได้วินิจฉัยในเนื้อหาของประเด็นนั้นแล้ว

เนื่องจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำเป็นการห้ามเฉพาะคู่ความในคดีเดิมเท่านั้น เมื่อการดำเนินคดีเพื่อบังคับตามมาตรการลงโทษทางแพ่ง เป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ และ

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

มาตรา 144 “เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือประเด็นข้อใดแห่งคดีแล้ว ห้ามมิให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้น อันเกี่ยวกับประเด็นที่ได้วินิจฉัยชี้ขาดไปแล้วอีก”

ไม่ได้เป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหาย จึงไม่เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการดำเนินคดีของผู้เสียหาย บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องนี้จึงไม่ขัดกับหลักการที่กำหนด

แต่หากมีการกำหนดให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการร้องขอให้มีการลงโทษทางแพ่ง เรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายด้วยแล้ว ผู้เสียหายจะไม่สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายเองได้อีก เพราะรัฐได้ดำเนินคดีแทนผู้เสียหายแล้ว

3.8.5.2. การฟ้องซ้ำ

การฟ้องซ้ำมีขึ้นเพื่อมิให้คู่ความนำเรื่องที่เคยพิพาทกันแล้วมาฟ้องร้องกันอีกทั้งที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ทำให้ข้อพิพาทนั้นยุติลง แม้ว่าคู่ความบางฝ่ายจะไม่พอใจในคำตัดสิน เพราะถ้าอนุญาตให้นำคดีเดิมมาศาลได้อีก จะทำให้เสียเวลาแก่คู่ความที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และทำให้มีคดีอยู่ที่ศาลมากมายโดยไม่จำเป็น โดยหลักเกณฑ์ในการฟ้องซ้ำอยู่ในมาตรา 148⁴³ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(ก) ห้ามมิให้ฟ้องซ้ำเมื่อคดีนั้นได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว

(ข) คู่ความทั้งสองเป็นคู่ความรายเดียวกัน แม้จะเปลี่ยนฐานะการเป็นโจทก์จำเลยกัน เช่น โจทก์ในคดีก่อนกลับเป็นจำเลยในคดีหลัง ก็ต้องถือว่าเป็นคู่ความรายเดียวกัน

(ค) เป็นการร้องฟ้องกันอีกในประเด็นที่ได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน

เนื่องจากการฟ้องซ้ำเป็นการห้ามเฉพาะคู่ความในคดีเดิมเท่านั้น เมื่อคดีแพ่งที่ขอให้ศาลลงโทษทางแพ่ง เป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ และไม่ได้เป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหาย จึงไม่เป็นการฟ้องซ้ำกับการดำเนินคดีของผู้เสียหาย ดังนั้นผู้เสียหายและรัฐจึงสามารถดำเนินคดีขนานกันไปได้ ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องนี้

⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

มาตรา 148 “คดีที่ได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว ห้ามมิให้คู่ความเดียวกันร้องฟ้องกันอีกในประเด็นที่ได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน เว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อเป็นกระบวนการพิจารณาชั้นบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

(2) เมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งได้กำหนดวิธีการชั่วคราว ให้อยู่ภายในบังคับที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือยกเลิกเสียได้ตามพฤติการณ์

(3) เมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นให้ยกคำฟ้องเสียโดยไม่ตัดสิทธิโจทก์ที่จะนำคำฟ้องมาขึ้นใหม่ในศาลเดียวกันหรือศาลอื่น ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยอายุความ

3.8.5.3. การฟ้องข้อ

หลักเกณฑ์ในการห้ามฟ้องข้ออยู่ในมาตรา 173(1)⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งสรุปหลักเกณฑ์ได้ ดังนี้

- (ก) เป็นการห้ามเฉพาะโจทก์เท่านั้น ที่มีให้ฟ้องข้อ
- (ข) คู่ความทั้งสองฝ่ายในคดีก่อนและคดีหลังจะต้องเป็นคู่ความเดียวกัน
- (ค) การฟ้องคดีทั้งสองนั้นจะต้องเป็นการฟ้องเกี่ยวกับประเด็นอย่างเดียวกันหรือเกี่ยวกับทรัพย์สินรายเดียวกัน
- (ง) คดีแรกจะต้องอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล ไม่ว่าจะเป็นศาลในระดับชั้นใด

เนื่องจากการฟ้องข้อเป็นการห้ามเฉพาะโจทก์ในคดีเดิมเท่านั้น เมื่อคดีแพ่งที่ขอให้ศาลลงโทษทางแพ่ง เป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ และไม่ได้เป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหาย จึงไม่เป็นการฟ้องข้อกับการดำเนินคดีของผู้เสียหาย ดังนั้นผู้เสียหายและรัฐจึงสามารถดำเนินคดีขนานกันไปได้ ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องนี้

แต่หากมีการกำหนดให้รัฐเรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายด้วย ก็จะเป็นกรณีที่รัฐดำเนินคดีแทนผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายจึงไม่สามารถดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายเองได้อีก มิเช่นนั้น การดำเนินคดีของผู้เสียหายจะเป็นการฟ้องข้อกับการดำเนินคดีของรัฐ

3.8.6 ประโยชน์ในการนำมาตรการลงโทษทางแพ่งมาใช้บังคับ

3.8.6.1 ประโยชน์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

เนื่องจากการลงโทษทางแพ่งถูกกำหนดให้ใช้วิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลัก ดังนั้นการรับฟังพยานหลักฐานจึงไม่ต้องเคร่งครัดดังเช่นการพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีอาญา เพียงแต่เป็นการใช้หลักการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความรับผิดชอบเพียงพอ ซึ่งเป็นการลดภาระการพิสูจน์ ทำให้การกระทำความผิดซึ่งไม่สามารถค้นหาพยานหลักฐานเป็นประจักษ์พยานอย่าง

⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 173 “.....

นับแต่เวลาที่ไต่ถามคำฟ้องแล้ว คดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณา และผลแห่งการนี้

(1) ห้ามไม่ให้โจทก์ยื่นคำฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นต่อศาลเดียวกัน หรือต่อศาลอื่น....”

ชัดเจน อย่างกรณีความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจบางประเภท สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ มาตรการเหล่านี้จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการป้องปรามการกระทำความผิด เพราะเพียงพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าการกระทำความผิดจริง โอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษก็จะมีมากขึ้น ผู้ที่คิดจะกระทำความผิดก็หวั่นเกรงมาตรการเหล่านี้และไม่คิดเสี่ยงที่จะกระทำต่อไป ผลคือทำให้อัตราการกระทำความผิดลดน้อยลงได้

3.8.6.2 การเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องปรามการกระทำความผิด

มาตรการดังกล่าวให้ผลทางด้านการป้องปรามมิให้กระทำความผิดได้อีกเช่นเดียวกับโทษทางอาญา แต่การพิจารณาทำได้รวดเร็วกว่า เพราะในคดีอาญาจะต้องผ่านการพิจารณาหลายขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ จึงจะเข้าสู่การพิจารณาของศาล แต่ถ้าเป็นการดำเนินคดีโทษแพ่ง หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจสามารถฟ้องคดีได้เอง ทำให้การฟ้องคดีจะมีความรวดเร็วกว่า เพราะไม่ต้องผ่านหลายขั้นตอน ซึ่งจะทำให้เกิดผลในทางจิตวิทยาในการยับยั้งมิให้ผู้ใดคิดกระทำความผิด เพราะหากพลาดจะถูกลงโทษได้ง่ายและรวดเร็ว อันเป็นการช่วยป้องปรามการกระทำความผิดได้เป็นอย่างดี